

PAPIK ORSOLYA BERNADETT

Nemzetközi szövetkezeti alapelvek

Bevezető gondolatok

A nemzetközi szövetkezeti alapelvek vizsgálata több szempont szerint is kapcsolható az „Alapelvek és Alapjogok” c. konferencia témájához. A 21. században jelentkező globális problémák megoldási módjainak kidolgozása az emberiség közös érdeke. A problémák pedig igen sokrétűek, kezdve a környezetvédelmi, gazdasági, foglalkoztatáspolitikai gondoktól a szociálisan hátrányos helyzetű, fogyatékkal élők közösségeinek integrációs kérdéseiig.¹ Tökéletes megoldás, megoldások nincsenek, és a különböző térségek, országok és problémák eltérő válaszokat igényelnek. A szövetkezetek társadalmi szerepvállalásukat tekintve világviszonylatban kiemelkednek, és ez elsősorban a komplex célkitűzéseinek köszönhető. Ez a társas vállalkozás ugyanis a gazdasági előnyök mellett szociális, kulturális fejlődést is kínál tagjainak, vegyes motiváltsága egyszerre több problémát orvosolhat. A szövetkezetek más társas vállalkozásoktól már az alapvető működési elveikben eltérnek,² ezért a nemzetközi szövetkezeti alapelvek vizsgálata napjainkban kiemelkedő jelentőséggel bír.

Rochdale szerepe a társas vállalkozások történetében

A társas vállalkozások jogfejlődésével foglalkozó munkák egyetértenek abban, hogy az 1844-es év mérföldkőnek³ tekinthető, s az ekkor megalapított első modern szövetkezeti gazdasági és jogi természetét tekintve egy korábban ismeretlen,⁴ egyedülálló formáció volt.

¹ A szövetkezetek foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről részletesen lásd BAK Klára – RÉTI Mária: A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól. *Agrár-és Környezetjog CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület tudományos közleményei* VIII. évf., 15 (2013) 5-38.

² A szövetkezetek eltérő működési elveit a Tanács 2003. július 22-i 1435/2003/EK Rendelete az európai szövetkezetek statútumáról is rögzíti, amikor így fogalmaz: „A szövetkezetek elsősorban magánszemélyek vagy jogi személyek olyan csoportjai, amelyeknek egyes működési alapelvei eltérnek az egyéb gazdasági szereplők működési alapelveitől. Ezek tartalmazzák a demokratikus felépítés és ellenőrzés alapelveit, valamint a működéssel elért nettó nyereség méltányos alapon történő felosztását.”

³ RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 47.

⁴ Bár a modern szövetkezetek megjelenését a Rochdale-i szövetkezet jelentette, az emberiség történetét azonban végigkísérték a szövetkezeti jegyekkel rendelkező társulások. A különböző társulások fejlődéstörténetét részletesen lásd Uo. 21-81.; LACZÓ Ferenc: Szövetkezeti típusok és formák piactudományokban. *Szövetkezés* XVI. évf., 2 (1995) 9-27.; IHRIG Károly: *Szövetkezeti Ismeret*. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1926. 83-

Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a szövetkezetek immár közel kétszáz éve az ott lefektetett működési elveket tartják szem előtt, s ezen elvek mentén az európai és az Európán kívüli térségek gazdaságának meghatározó tényezőivé váltak.⁵ Az európai gazdaság fejlődését alapvetően befolyásolta a 18. század második felében az ipari forradalom időszaka, hiszen a gépesítés elterjedésével a termelés korábbi rendje megváltozott. A kapitalizmust jellemző tőkekoncentráció a piac kis-és közepes tőkével rendelkező szereplőit nehéz helyzetbe hozta. Ezért nem csoda, hogy az első szövetkezet alapítást az önszegély⁶ gondolata hatotta át, valamint az, hogy a tagok ne csak a gazdaságukat erősítsék meg, hanem a megromlott társadalmi státuszukat is javítsák. Az alapítók⁷ elsődleges célja egy szövetkezeti bolt megnyitása volt, ehhez a kezdőtőkét a tagoktól gyűjtötték be, ugyanis aki taggá kívánt válni, annak részjegyet kellett jegyeznie, gazdaságilag hozzá kellett járulnia a szövetkezet működéséhez. A szövetkezeti boltban elsősorban háztartási fogyasztási cikkeket árusítottak, ⁸majd a későbbiekben maguk is bekapcsolódtak a gyártási tevékenységbe. Ennek célja az volt, hogy munkalehetőséget teremtsenek a munkanélküli tagjaik számára, illetve arra rászorulóknak további jövedelem kiegészítést jelentsen. A szövetkezet a gazdasági előmenetel mellett szociális célkitűzéseket is megvalósított. Az alapítókön kívül a későbbiekben bárki beléphetett a szövetkezetbe. A szövetkezet vezetését és annak ellenőrzését a közgyűlésen keresztül maguk a szövetkezeti tagok látták el, s néhány éven belül rögzítésre került az egy tag egy szavaz elve is,⁹ amely a demokratikus működést erősítette. A nyereség-felosztás módjára egy sajátos, addig ismeretlen konstrukciót alkalmaztak, amely napjainkban is változatlan tartalommal érvényesül, s amelyet Rochdale-plannek nevezünk. Ennek értelmében a tagok elsősorban személyes közreműködésük arányában részesültek a szövetkezet nyereségéből, a vagyoni hozzájárulásuk után pedig az osztalék mértéke korlátozásra került. Az alapszabály a későbbiekben kiegészítésre került, s meghatározta, hogy a felesleg bizonyos részét oktatási nevelési célokra kell elkülöníteni.¹⁰

Megállapítható, hogy az első modern szövetkezet egy önkéntes és nyitott tagságon alapuló, demokratikusan felépített szervezet volt, amely tagjai gazdasági megsegítése mellett a társadalmi státuszuk javítását is célul tűzte.¹¹ A tagok folyamatos képzésével, és a szövetkezetek állandó továbbfejlesztésével egy sajátos és eddig ismeretlen társas vállalkozás műkö-

96., RÉTI Mária: *Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről* <http://www.szovetkezetkutato.hu/kozlesre.php> (2014. 06. 18.)

⁵ A szövetkezetek különböző típusai történeti viszonylatban is kiemelkedő gazdasági eredményeket produkáltak, s napjainkban is jelentős tényezőnek bizonyulnak. 2013-ban az agrárszövetkezetek éves forgalma Franciaországban elérte a 84 milliárd eurót. <http://www.lacooperationagricole.coop/qui-sommes-nous>, (2014. 06. 12.) Finnországban pedig a tejágazatban 97%-os, a húságazatban 80%-os a piaci részesedésük. (<http://www.slideshare.net/pellervo/cooperation-in-finland-2012-14261413>) (2014. 06. 12.) A munkaszövetkezetek forgalma Franciaországban 2010-ben elérte a 3,9 milliárd eurót, Spanyolországban a Mondragon szövetkezet több mint 83000 főt foglalkoztatott, éves forgalma pedig 13, 969 milliárd euró volt. http://www.cecop.coop/IMG/pdf/report_cecop_2012_en_web.pdf (2014. 06. 04.)

⁶ GALOVITS Zoltán: *A magyar szövetkezeti jog*. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1901. kimerítően elemzi az önszegély gondolatát.

⁷ Az alapítók elsősorban a textiliparban dolgozók voltak, akadt köztük azonban suszter és ács is. Részletesen lásd <http://www.rochdalepioneersmuseum.coop/about-us/about-the-pioneers> (2014. 06. 18.)

⁸ Az alapításról valamint az első szövetkezeti boltról részletesen lásd <http://www.stthomas.edu/cathstudies/cst/conferences/thegoodcompany/Finalpapers/Pezzini%20%20final%20paper.pdf> (2014. 06. 18.)

⁹ A „one person one vote” elv az alapszabály 1845-ös módosításával került a rendelkezések közé.

¹⁰ Az alapszabály 1853-as módosítása vezette be.

¹¹ KUNCZ Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*. Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége, Budapest, 1935. 10-30.

dési elveit fektette le a szövetkezet, amelyek attól kezdve változatlan tartalommal fennmaradtak. Az angol szövetkezeti rendszer később több típussal bővült, a jogszabályi környezet minden esetben a szövetkezeti mozgalom támogatására szolgált, és kétségtelen hogy szinte valamennyi európai térség vonatkozásában érezte hatását.

A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének tevékenysége az alapelvek vonatkozásában. Bár az első Rochdale-i szövetkezet a kereskedelem szektorában alapított fogyasztási szövetkezet volt, az így útjára indított szövetkezeti mozgalom a gazdaság minden szférájában kialakította a sajátos szövetkezeti típusait.¹² 1895-ben angol és francia kezdeményezésre megalakult a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (továbbiakban SzNSz), amely több mint százéves működése során a szövetkezeti mozgalom csúcsszervévé vált, az általa megrendezett konferenciák pedig döntő jelentőséggel bírnak a szövetkezeti jogalkotás számára.¹³ A szövetkezeti alapelvek hatályos taxációját a 100 éves jubileumát ünneplő Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége az 1995-ös Manchesteri Kongresszusán rögzítették.¹⁴ Ennek értelmében a társas vállalkozások közül az tekinthető szövetkezetnek, amely működése során érvényre juttatja az alábbi elveket:

- önkéntes és nyitott tagság elve
- demokratikus tagi ellenőrzés elve
- tagok gazdasági részvétele elve
- autonómia és függetlenség elve
- oktatás, képzés és tájékoztatás elve
- szövetkezetek közötti együttműködés elve
- közösségi felelősség elve.

A Kongresszuson azonban nem csak az alapelveket, de a szövetkezeti alapértékeket¹⁵ valamint a szövetkezet fogalmát¹⁶ is rögzítették. A hatályos szövetkezeti alapelvek vizsgálatánál láthatjuk, hogy jelentős részük már az 1844-es Rochdale-i szövetkezet alapszabályában is megjelent, de természetesen az elvek jelentéstartalma az azt követő százötven évben más tartalmakkal is bővült.

Az önkéntes és nyitott tagság elvének értelmében a szövetkezet tagja lehet bárkinemtől, fajtól, vallástól, politikai beállítottságtól függetlenül-aki igénybe veszi a szövetkezet szolgáltatásait, valamint elfogadja a tagsággal együtt járó kötelezettségeket. A másképp le

¹² LACZÓ, 1995. művében a szövetkezés öt nagy hullámáról beszél, s eszerint megkülönböztet: fogyasztási, hitel, mezőgazdasági-értékesítő, biztosító és munkaszövetkezeteket. GALOVITS, 1901. munkájában pedig termelő, biztosító illetve distributív szövetkezeti típusokat különböztet meg.

¹³ Az SzNSz legjelentősebb konferenciái: 1934-es londoni, 1937-es párizsi, az 1966-os bécsi kongresszusok. A kongresszusokról részletesen lásd RÉTI, 2010. 87-88.

¹⁴ Az elvek rendszerezésére az SzNSz korábbi kongresszusán is sor került már, mégpedig az 1934-es londoni kongresszuson, ahol a taxáció 10 elvet tartalmazott, ezek közül hét elv felvett, három pedig fel nem vett elvnek minősült. A felvett elvek a következők voltak: nyitott tagság, demokratikus igazgatás, visszatérítés a vásárlás arányában, korlátozott tőkekamat, készpénzre eladás, szövetkezeti továbbképzés előmozdítása valamint a politikai és vallási semlegesség. A fel nem vett elvek pedig a nem tagoknak árusítás tilalma, az önkéntes szövetkezés alapelve továbbá a piaci áron történő árusítás elvei voltak.

¹⁵ Az alapértékek pedig a következők: önségély, egyenlőség, egyéni felelősség, demokrácia, igazságosság és szolidaritás. Részletes jelentéstartalmukat lásd BOBVOS Pál: *Magyar szövetkezeti jogtan.* JATE Press, Szeged, 2011. 30.

¹⁶ A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák.

nem zárt taglétszámnak nevezett elv egyedülálló más társas vállalkozásokhoz képest, s egyúttal magával hordja a tőke állandóan változó voltát.¹⁷

A demokratikus tagi ellenőrzés elve¹⁸ szerint „a szövetkezetek a tagok által ellenőrzött demokratikus szervezetek, a tagok tevékenyen részt vesznek a vezetés és a döntéshozás folyamatában. Férfiak és nők választott képviselőként, a tagságnak felelősek. Az elsődleges szövetkezetekben a tagok egyenlő szavazati jogokat élveznek és a más szinten működő szövetkezetek is demokratikusan szerveződnek.”¹⁹

A tagok gazdasági részvételének²⁰ jelentése, hogy „a tagok igazságosan járulnak hozzá a szövetkezet vagyonához és azt demokratikusan ellenőrzik. Rendszerint a szövetkezet tőkéjének legalább egy része a szövetkezet közös tulajdonát képezi. A tagság feltételeként előírt nagyságú jegyzett tőke után-ha erre egyáltalán sor kerül- a tagok általában korlátozott mértékű ellenszolgáltatásban részesülnek. A többletet az alábbi célok bármelyikére fordíthatják:

- szövetkezetük fejlesztésére, lehetőség szerint tartalék-alapok képzésével, aminek legalább egy része oszthatatlan,
- a tagok részesedésére, a szövetkezettel bonyolított közreműködésük arányában,
- és más, a tagság által jóváhagyott tevékenységre.”²¹

A tag gazdasági részvételének elve már az első szövetkezet alapításának is kulcskérdése volt, s az ott megalkotott alapszabályi rendelkezések napjaink hatályos szövetkezeti szabályaiban is megjelennek. Az Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége Állásfoglalásának idézett részei arra kívánnak rávilágítani, hogy „a szövetkezet és a tag érdekének azonosságából következően hosszú távon a szövetkezet fejlesztése szolgálja legbiztosabban a tag vagyoni előmenetelét. E vagyoni jogi tételeket lefektető elvhez így szorosan kapcsolódik a közösségi felelősség és az oktatás, képzés, tájékoztatás elve, melyek a szövetkezet tagok iránti, illetve társadalmi felelősségét, és ezzel összefüggésben a szövetkezet fejlesztésének fontosságát jelenítik meg más kontextusban.” – fogalmazza meg Bak Klára a „A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezet fogalmának összefüggései a szabályozásban” c. művében.

„A szövetkezetek a tagok által ellenőrzött autonóm, önfenntartó szervezetek. Amennyiben megállapodást kötnek más szervezetekkel, beleértve a Kormány hatáskörébe tartozókat is, vagy külső tőkeforrásokat használnak fel: mindezt csak olyan feltételek mellett te-

¹⁷ Az önkéntes és nyitott tagság elvét részletesen lásd: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> (2014. 06. 19.)

¹⁸ A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének Állásfoglalása a szövetkezeti identitásról (A szövetkezetek nemzetközi alapelvei), Manchester, 1995. szeptember 22.

¹⁹ A demokratikus tagi ellenőrzés elvét részletesen lásd BAK Klára: *A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvéről és annak érvényesüléséről a rendszerváltást követő magyar szövetkezeti jogban, valamint az Európai Unió szövetkezeti jogában* http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2013_dec.pdf (2014. 06. 19.)

²⁰ A szövetkezet gazdasági tartalmáról és vagyoni jogi intézményeiről részletesen lásd NAGY Krisztina: *A szövetkezetek jogi minősítése és sajátosságai, figyelemmel a szociális gazdaság koncepciójára is*. In: Nagy Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009. 163-174.* valamint NAGY Krisztina: *Az új Polgári Törvénykönyv szövetkezeti vagyoni jogi szabályainak bemutatása a hatályos szövetkezeti törvény és az Európai Szövetkezet Statútumáról szóló 1435/2003/EK tanácsi rendelet tükrében.* http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_jun.pdf (2014. 07. 18.); NAGY Krisztina: *Az Európai Szövetkezet statútumáról (SCE) szóló tanácsi rendelet és a hatályos magyar szövetkezeti szabályozás vagyoni jogi rendelkezéseinek összehasonlító jogi elemzése.* http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2013_jun.pdf (2014. 07. 21.); RÉDER Erika: *A magyar szövetkezeti szabályozásról, különös tekintettel a tag gazdasági részvételére, a tag személyes közreműködésére.* <http://www.ajk.elte.hu/file/Themis-2010December.pdf> (2014. 07. 20.); RÉIT Mária: *A szövetkezet gazdasági lényege. Magyar Jog LVI. évf., 2 (2001) 92-96.*

²¹ A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének Állásfoglalása a szövetkezeti identitásról (A szövetkezetek nemzetközi alapelvei), Manchester, 1995. szeptember 22.

hetik, hogy egyidejűleg biztosítják a demokratikus tagi ellenőrzését és a szövetségi autonómia fenntartását.”²² Ezt az elvet korábban politikai és vallási semlegességnek is nevezték, s szoros kapcsolatba hozható a már említett önkéntes és nyitott tagság elvével, hiszen ez a két elv tudja a leghatásosabban biztosítani a diszkrimináció mentességét.²³ A függetlenség érvényesülését pedig minden esetben két irányban kell vizsgálnunk, ugyanis biztosítani kell a szövetségek pénzügyi és az állami szervektől való függetlenségét. Réti Mária a Szövetségi Jog c. művében így foglalja össze ezen elv érvényesülését: „Végső soron arról van szó, hogy a demokratikus tagi ellenőrzést, továbbá a szövetségi autonómia fenntartását semmilyen megállapodás nem szüntetheti meg, de nem is csorbíthatja.”

Az oktatás, képzés és tájékoztatás alapelveknek a célja, hogy az oktatás és képzés során megszerzett ismeretekkel az érintettek hozzájárulhassanak a szövetség fejlesztéséhez. Ez egy a szövetség belső körére vonatkozó elem, amely azonban megkívánja a nyilvánosság tájékoztatását, annak is speciálisan két célcsoportját: a fiatalokat és a közvéleményt formálókat. Bobvos Pál a tájékoztatás kapcsán a következőket fogalmazza meg a „Magyar Szövetségi Jogtan” c. munkájában: „a szövetség részéről egyre fontosabb kötelezettséggé válik a tagok informálása, a személyes kapcsolattartás megszervezése. A méretek növekedése miatt a tagság egyre nehezebben tud személyes kapcsolatot tartani a szövetség vezetésével. A tagok nem látják át a szövetség üzleti politikáit, az esetleges befektetések értelmét.”

A szövetség közötti együttműködés értelmében helyi, területi, nemzeti és nemzetközi szinten és együttműködnek egymással a szövetségek, és ennek következtében hatásosabban tudják érdekeiket érvényesíteni. Másrészről a különböző típusú szövetségek pedig kiegészítik, megsegítik egymás tevékenységét, azáltal hogy tőkét, vagy felvevőpiacot biztosítanak egymásnak.

A közösségi felelősség elve szoros kapcsolatba hozható a társadalmi felelősségvállalás²⁴ motívumával, hiszen mindkét esetben a felelősség túlmutat az önmagunk és cselekedeteinkért vállalt helytálláson. A közösségi felelősség értelmében „a szövetségek tagjaik által elfogadott elvek alapján közösségük folyamatos és tartós fejlődésének a fenntartásán munkálkodnak.”²⁵ Ez az elv az, amely talán leginkább igazolja a szövetségek szerepvállalásának fontosságát századunk globális problémáinak leküzdésében. Ban Ki-moon, az ENSZ főtitkárának szavaival élve: „A szövetségek arra emlékeztetik a nemzetközi közösséget, hogy csak a szövetségekkel együtt lehetséges a gazdasági életképesség és a társadalmi felelősség vállalása.”

A nemzetközi szövetségi alapelvek megjelenése a magyar jogalkotásban történeti viszonylatban

Az angol alapítást követően, hazánkban igen hamar kibontakozott a szövetségi mozgalom. A hazai szabályozás fundamentumát kezdetben az 1875. évi XXXVII. tc. azaz a Ke-

²² lásd fent.

²³ BAK Klára: *A nemzetközi szövetségi alapelvek és a szövetség fogalmának összefüggései a szabályozásban* <http://www.szovetkezetiututato.hu/kozlesre.php> (2014. 06. 19.)

²⁴ A szövetségek e szerepéről részletesen lásd: Az Egyesült Nemzetek Szervezete 56. Közgyűlése 88. Plenárius Ülésének határozata „A szövetségek szerepe a társadalom fejlődésében” c dokumentumot valamint RÉTI Mária: *A Szövetségekről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről*. In: Bobvos Pál (szerk.): *Reformator iuris cooperandi: tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009.

²⁵ A Szövetségek Nemzetközi Szövetségének Állásfoglalása a szövetségi identitásról (A szövetségés nemzetközi alapelvei), Manchester, 1995. szeptember 22.

reskedelmi Törvény jelentette.²⁶ A törvény első részében, a „kereskedők és kereskedelmi társaságok” címszó alatt szabályozta a szövetkezetet.²⁷ Ennek értelmében a „Szövetkezetnek e törvény értelmében meg nem határozott számú tagokból álló azon társaság tekintetik, mely tagjai hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának közös üzletkezelés mellett illetőleg a kölcsönösség alapján előmozdítására alakul.”²⁸ Az idézett törvényi rendelkezések egyértelműen bizonyítják, hogy a szövetkezetek a nyitott és önkéntes tagság elve mentén szerveződtek. A határozott időre létrehozott szövetkezetekből is szabadon kiléphetett a tag, még a határozott idő lejártá előtt.²⁹ A tagok kötelesek voltak hozzájárulni a társaság vagyonához,³⁰ s a demokratikus tagi ellenőrzés elve is kifejezésre került, elsősorban a szervezeti szabályok körében.³¹ A Kereskedelmi törvény azonban a szövetkezeteket illetően nem szabályozott kimerítően, jórészt a részvénytársaságokra vonatkozó szabályokat rendelte alkalmazni, kivéve, ha azt törvény vagy a szövetkezet sajátos természete ki nem zárta.³² Többek között ezek az érvek is vezették a jogalkotót, amikor a Kereskedelmi Törvény mellett megalkotta az 1898. évi XXIII. törvénycikket³³ a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről. A Kereskedelmi törvényben megállapítottakat a törvényben foglalt eltérésekkel kellett alkalmazni.³⁴ Az új törvény tovább erősítette a nemzetközi szövetkezeti alapelvek jelenlétét, hiszen már a törvény második szakaszában biztosítja a szövetkezeti autonómia érvényesülését, amikor kimondja, hogy a hatóságok ellenőrzési jogköre kizárólag a törvényes létrejövétel feltételeinek vizsgálatára terjedhet ki.³⁵ Természetesen az önkéntes és nyitott tagság tétele, a demokratikus igazgatás és a tag gazdasági részvételének elvét is deklarálja a jogszabály. A törvény tízedik szakasza értelmében a belépő tag már a belépés tényénél fogva köteles egy üzletrezt az alapszabályokban megállapított részletekben, időben és joghátrányok mellett befizetni.³⁶ A tagoknak egy szavazata volt, s az érvényes határozatokhoz egyszerű szótöbbség kellett.³⁷ A szövetkezetek közötti együttműködés pedig a központi hitelszövetkezet felállításával teljesült, amelynek célja a gazdasági és ipari hitelszövetkezetek ügyeinek előmozdítására és hiteligényének kielégítése.³⁸

Megállapíthatjuk tehát, hogy az első hazai szövetkezet létrejöttét követő ötven éven belül a magyar jogalkotás reagált a szabályozási szükségletekre, s a Kereskedelmi törvény generális szabályozása mellett speciális rendelkezések is születtek, a nemzetközi szövetkezeti alapelvek jelentős része beépítésre került. 1948-tól az uralkodó ideológia a szövetkezeteket

²⁶ A Kereskedelmi Törvényben megjelent társas vállalkozások vagyoni jogi szabályait részletesen lásd RÉTI Mária: A kereskedelmi társaságok vagyoni jogi szabályairól. *Jogtudományi Közlemény* 60. évf., 9 (2005) 99-116.

²⁷ 1875. évi XXXVII. törvénycikk kereskedelmi törvény 223. § - 257. § szabályozza részletesen a szövetkezeteket.

²⁸ Uo. 223. §.

²⁹ Uo. 235. §.

³⁰ Uo. 225. § 5. valamint 234. §.

³¹ Uo. 240. § - 246. §.

³² GALOVITS, 1901. valamint NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. Athenaeum R. Társulat Kiadása, Budapest, 1884. 410. II. kiadás.

³³ A törvény kidolgozása Nagy Ferenc nevéhez köthető, aki ezen kívül két jelentős, jogtörténeti szempontból kiemelkedő önálló szövetkezeti törvényjavaslatot készített, 1894-ben valamint 1904-ben.

³⁴ 1898. évi XXIII. törvénycikk 1. §.

³⁵ Uo. 2. §.

³⁶ Uo. 10. §.

³⁷ Uo. 5. §.

³⁸ Uo. 48. §.

átmeneti és kizárólag hatalmi tényezőnek tekintette, ennek a következtében sem a jogintézmény célkitűzései, sem az alapvető működési elvei nem érvényesülhettek.³⁹

A nemzetközi szövetkezeti alapelvek megjelenése a hatályos szövetkezeti szabályozásban A rendszerváltást követő joganyag és szabályozás legfontosabb feladata volt, hogy a szövetkezetek valódi természetét, a szövetkezeti alapelvek érvényesülését helyreállítsák. A fejlődés eredményeként jogszabályaink és szövetkezeteink betöltik azt a funkciót, amelyre hivatottak, azaz tagjaink gazdasági és társadalmi státuszának javítását. A hatályos szövetkezeti joganyag két legfontosabb forrása a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) valamint a 2006. évi X. törvény. A Ptk. a Harmadik Könyv, azaz a Jogi személyek között tárgyalja a szövetkezetet, s így vonatkozásukban is érvényesül az általános diszpozitivitás. Az alapítók a jogi személy működését maguk határozzák meg, és a törvényi rendelkezésektől eltérhetnek, kivéve, ha az eltérést a törvény tiltja, vagy az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti, vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.⁴⁰ A jogi személyek általános szabályai mellett a törvény külön rendelkezéseket tartalmaz a szövetkezetekre, az említett Harmadik Könyv Negyedik részében. A szövetkezetekre vonatkozó generális szabályokat tartalmazó Ptk. mellett – jelentős módosításon átvesve ugyan – a kiegészítő rendelkezéseket illetve a speciális szövetkezeti típusokra vonatkozó szabályokat a 2006. évi X. törvény tartalmazza.⁴¹

A hatályos joganyag egy több szintű, egymásra épülő és alapjaiban diszpozitív szabályozási struktúrát követő rendszer. Ennek eredményeként a szövetkezetek működése nincs szigorú keretek közé szorítva, az alapítók és tagok célkitűzéseiknek, a szövetkezeti típusnak megfelelő szabályokat alkothatnak.

A Ptk. már a fogalom meghatározásban rögzíti az önkéntes és nyitott tagság, valamint a tag gazdasági részvételének elvét, amikor így fogalmaz: „A szövetkezet a tagok vagyoni hozzájárulásából álló tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére irányuló tevékenységet végző jogi személy, amelynek a tag kötelezettsége a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulásának szolgáltatására és az alapszabályban meghatározott személyes közreműködésre terjed ki. A szövetkezet kötelezettségeiért a tag nem köteles helytállni.” A jogszabály rögzíti tehát a diszkrimináció mentességet azzal a megszorítással, hogy a taggá válni kívánó személynek vállalnia kell ezt a fajta kettős kötelezettséget. A gyakorlatban azonban szinte minden szövetkezet vonatkozásában érvényesül valamilyen ésszerű korlátozás, ennek azonban objektív alapokon kell nyugodnia.

A vagyoni hozzájárulásra vonatkozóan részletes szabályok lefektetésre kerülnek a törvény további szakaszaiban a szövetkezet fogalmának meghatározásán túl. Meg kell jegyezni, hogy a magyar szabályozás következetesen érvényre juttatja a tag gazdasági hozzájárulásának szükségességét, hiszen a Ptk. hatálybalépését megelőzően a 2006. évi X. törvény

³⁹ Az adott korszak joganyagát részletesen lásd 1947. évi XI. törvény, 133/1950. MT sz. rendelet, 1959. évi 7. törvényerejű rendelet, 1967. évi III. törvény, 1967. évi IV. törvény. A korszak szövetkezeti jogtörténetét feldolgozó munkák: RÉTI, 2010, valamint BOBVOS, 2011; DOMÉ Györgyné: *Agrárjog Egyetemi jegyzet*. OKTÁVPRESS, Budapest, 1994.; VASS János: *Agrárjog Egyetemi jegyzet*, Budapest, 1999.

⁴⁰ 2013. évi V. törvény 3:4 (3).

⁴¹ Meg kell jegyeznünk azonban, hogy egyes szövetkezeti típusok működését továbbra is külön jogszabályok tartalmazzák, így például a 2004. évi CXV. törvény a lakásszövetkezetekről.

is rögzítette ezt. A Ptk. nem rendelkezik a vagyoni hozzájárulás mértékéről, azt az alapszabály hatáskörébe utalja, így véleményünk szerint kellő mozgásteret biztosít a különböző szervezetek működéséhez vagy célok eléréséhez. Másrészt viszont rögzíti, hogy alapszabályban rendelkeznie kell a vagyoni hozzájárulás azon mértékéről, amelynek teljesítése minden tag számára kötelező, és ez által kellő biztonságot is nyújt a taggá válni kívánó személyeknek.⁴² A nyitott tagság és a gazdasági részvétel elvével is kapcsolatba hozhatók azok a megszorító rendelkezések, amelyek a tagság összetételére és az egyes tagok vagyoni hozzájárulására vonatkoznak. A szervezetet nem természetes személy tagjainak száma nem haladhatja meg a taglétszám húsz százalékát, a szervezetnek a szervezeti formában működő jogi személy tagjait a nem természetes személy tagok számítása során figyelmen kívül kell hagyni. A szervezet egyes tagjainak vagyoni hozzájárulása nem haladhatja meg a tőke tizenöt százalékát; a nem természetes személy tagok vagyoni hozzájárulásának összege nem haladhatja meg a tőke harmadát.⁴³ Ezek a rendelkezések elsősorban a jogintézmény személyegyesítő jellegét és szociális célkitűzéseit hivatottak érvényre juttatni.

A demokratikus igazgatás a szervezet működése során, a szervezeti felépítésében,⁴⁴ a testületi szervek eljárásában,⁴⁵ a szavazati jog, és az összeférhetlenségi szabályok⁴⁶ valamint a kisebbségvédelem⁴⁷ szabályainak sokaságában ölt testet. A törvény a tagsági jogviszony szabályozása körében külön rögzíti, hogy a tagokat vagyoni hozzájárulásukra tekintet nélkül azonos jogok illetik meg.⁴⁸ A szervezet vezető tisztségviselője a szervezet tagja lehet csak⁴⁹ főszabályként, így elsősorban a szervezet tevékenységében ténylegesen érdekelt személy hozza meg a mindennapi döntéseket, aki elsősorban a szervezetet érdekét veszi figyelembe.

Az oktatás képzés és tájékoztatás elvének érvényesülése elsősorban a közösségi alap⁵⁰ felhasználása körében jut szerephez, s a szervezetek speciális típusainál más és más a jelentése.

A szervezet közötti együttműködésre vonatkozó szabályokat pedig a 2006. évi X. törvény tartalmazza, amikor kimondja, hogy a szervezetek maguk vagy a tagjaik érdekeinek képviseletére érdekképviseleti szervezet, szövetségeket hozhatnak létre.⁵¹

Az autonómiát hivatott biztosítani, hogy a szervezet döntéseit gazdaságossági vagy célszerűségi szempontok alapján a törvényességi felügyeletet ellátó bíróság nem vizsgálhatja felül.⁵²

Összességében megállapítható, hogy az említett két joganyag a szabályozás fundamentumát jelentő szervezeti alapelvek érvényesülését biztosítja, bár a Polgári Törvénykönyv nem nevesít minden alapelvet. A jogintézmény természete nem szenved ugyan csorbát, de a jogbiztonság érvényesülése és a hatékony joggyakorlat szempontjából megfontolandó lehet

⁴² 2013. évi V. törvény 3:331§ (4) és (5).

⁴³ Uo. 3: 326 §.

⁴⁴ Uo. 3:335 § (1).

⁴⁵ Uo. Harmadik könyv, Negyedik rész, XVII. cím a Szövetkezet szervezete.

⁴⁶ Uo. 3:346 §.

⁴⁷ Uo. 3:362 § - 3:365 §.

⁴⁸ Uo. 3:356 §.

⁴⁹ Uo. 3:346 §.

⁵⁰ Uo. 3:334 §.

⁵¹ 2006. évi X. törvény 5. § (1).

⁵² 2013. évi V. törvény 3:34 §.

valamennyi alapelv beépítése, s bizonyos vonatkozásban részletezése a magánjogi szabályozás alapjait jelentő Ptk.-ban.

Összegzés

A nemzetközi szövetkezeti alapelvekre vonatkozó jogirodalom igen tetemes, és egy-egy alapelv részletes megtárgyalására is szentelhetnénk akár egy teljes tanulmányt, a történeti áttekintésről nem is beszélve. A szövetkezeti joganyag és a szövetkezet mint társas vállalkozás jogi és gazdasági természetének megértése lehetetlen lenne a szövetkezeti alapelvek ismerete nélkül, ezek azok a legfontosabb tételek, amelyeket közel kétszáz éve jelentik a szabályozás alapköveit. A szövetkezetek mindig is a szociális biztonság, az emberek közötti egyenlőség, a fenntartható fejlődés jegyében szervezték tevékenységüket, és ez 21. században, az embert megillető alapjogok vonatkozásában ma sem lett kevésbé jelentős, hiszen közvetett módon, de olyan alapjogok érvényesülését segíti, mint az egyesülési jog, a vállalkozás joga, vagy hozzájárul a diszkrimináció mentesség megvalósulásához.

ORSOLYA BERNADETT PAPIK

International Co-operative Principles

(Summary)

The story set in 1844 when a group of working-class people from the town of Rochdale came together to change the unfair society they were living in. News of the activities of the Rochdale Pioneers soon spread and co-operative societies were set up using the “Rochdale Method”. A co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly-owned and democratically-controlled enterprise. Co-operatives are businesses owned and run by and for their members. Whether the members are the customers, employees or residents they have an equal say in what the business does and a share in the profits. The International Co-operative Alliance (ICA) is an independent, non-governmental organisation established in 1895 to unite, represent and serve co-operatives worldwide. The ICA is the guardian of the co-operative identity, values and principles. The principles are: Voluntary and Open Membership, Democratic Member Control, Member Economic Participation, Autonomy and Independence, Education, Training and Information, Co-operation among Cooperatives, Concern for Community. The co-operative principles are guidelines by which co-operatives put their values into practice. The principles that emphasize the way of doing business are still accepted today as the foundations upon which all co-operatives operate. These principles have been revised and updated, but remain essentially the same as those practiced by the Pioneers in 1844. Today the sector is estimated to have around 1 billion members and account for more than 100 million jobs around the world.